

МЕТОДОЛОГИЯ И ОРГАНИЗАЦИЯ НА ИЗУЧАВАНЕ НА БЮДЖЕТИТЕ НА ДОМАКИНСТВОТА

История на изследването

Началото на изучаване на бюджетите на домакинствата с прилагане на научни методи за избор на домакинствата у нас е поставено през 1951 г., като редовни изследвания се провеждат от 1953 година. Преди това са провеждани еднократни изследвания, които са обхващали определени групи население - домакинства на работници и служещи и домакинства на селяни. При тези изследвания изборът на домакинствата не е правен в съответствие с теорията на репрезентативните изучавания.

В зависимост от прилаганите методи за избор на домакинствата изучаването на бюджетите на домакинствата в по-ново време се разделя на два периода. Първият обхваща годините от 1953 до 1961, а вторият - от 1962 г. до настоящия момент. През двата периода е прилаган методът на случайния (стохастичния) подбор на домакинствата. През първия период изборът на домакинствата е извършван на основата на отраслов принцип и не обхваща всички категории домакинства, а през втория - на териториален принцип, като в извадката са представени всички категории домакинства. Поради различия в избора и в обхвата на домакинствата данните от изучаването на бюджетите на домакинствата между двата периода не са съпоставими.

Цел на изследването

Основната цел на изучаването на бюджетите на домакинствата е да се получат достоверни и научнообосновани данни за доходите, разходите, потреблението и други елементи на жизненото равнище на населението, както и за измененията в тях, които настъпват по години.

Единица на изследването

Единица на наблюдението е всяко случайно избрано обикновено домакинство независимо от броя на лицата и тяхното имуществено и лично положение.

За обикновено домакинство се приема:

- Едно лице, което живее самостоятелно, храни се отделно и има свой отделен бюджет.
- Две или повече лица, които живеят в едно жилище или в част от жилище, хранят се заедно и имат общ бюджет, независимо от това дали имат роднински връзки помежду си. За членове на домакинството се смятат и лицата, които временно отсъстват - деца, учаци, лица на лечение в болници, санаториуми и други здравни заведения.

Не се смятат за членове на домакинствата лицата, които са напуснали и са образували ново домакинство, както и лицата, постъпили да живеят постоянно в колективни домакинства. Колективните домакинства не са обект на изучаване на домакинските бюджети.

Модел и обем на извадката

Общата съвкупност, от която се образува извадката за изучаване на бюджетите на домакинствата, представлява всички домакинства в страната.

При образуване на извадката се прилага двустепенен гнездови подбор на териториален принцип, както следва:

- на първата степен се избират преброителни участъци (гнезда);
- на втората степен се определят домакинствата за наблюдение.

През 1999 г. броят на наблюдаваните домакинства е 3 000. През 2000 и 2001 г. се наблюдават 6 000 домакинства. От 1.02.2002 г. обемът на извадката е 4 200, а от 1.08.2002 г. е 3 000 домакинства. Избраните домакинства участваха в наблюдението за период от една година. От 2010 г. обемът на извадката е 3060 домакинства, разделени в три подизвадки по 1020 домакинства. Всяка подизвадка се наблюдава по един месец от всяко тримесечие по модела на ротационната извадка. По този начин всяко домакинство от извадката участва в наблюдението по четири месеца през дванадесет месечен период.

До 2009 г. изборът на териториалните единици се извършваше чрез подбор с вероятност, пропорционална на големината им. От 2010 г. се използва непропорционален подбор с цел точни извадкови оценки в малките области, в които минималният тримесечен обем на извадката включва не по-малко от 72 домакинства за сметка на намаляване на броя на наблюдаваните домакинства в големите области – София-столица и Пловдив. В избраните преброителни участъци (гнезда) се изготвят списъци на домакинствата подредени по възходящ ред в зависимост от броя на лицата. Този признак има тясна корелационна зависимост с изучаваните признаци - доход, разход и потребление на едно лице. От съставените списъци с подборна стъпка се избират по 6 домакинства от всяко гнездо.

В изследването на домакинските бюджети е заложен принципът на доброволното участие на случайно попадналите в извадката домакинства. Всяко случайно избрано домакинство, което не желае или няма възможност да сътрудничи на изследването, се подменя с друго от същото гнездо и със същия брой членове.

Провеждане на наблюдението

В подготовката и провеждането на изследването на домакинските бюджети участват Националният статистически институт, отделите за статистически изследвания, анкетьорите и избраните за наблюдение домакинства.

Прилагат се методът на записване на данните в дневник от един от членовете на наблюдаваното домакинство и методът на беседа между анкетьора и членовете на домакинството.

Събират се данни за социално-демографските характеристики на домакинството и членовете му, и от 2008 г. - за благоустройството и снабдеността на жилищата със стоки за дълготрайна употреба.

Наблюдаваните домакинства водят записвания в дневника за:

- всички парични разходи за хранителни продукти, нехранителни стоки, услуги и други;
- всички парични приходи от работна заплата, обществено осигуряване, домашно стопанство и други;
- натуралните постъпления и разходите на хранителни продукти и нехранителни стоки;
- преработените суровини и получените продукти от преработка;
- членовете на домакинството - сведения за дни на отсъствие, брой на човекодните на хранене, настъпили промени, касаещи домакинството или отделни негови членове.

От 2010 г. домакинствата попълват и ретроспективни данни за:

- разходите за нехранителни стоки и услуги, направени през предходните 2 месеца;
- някои нерегулярни приходи през предходните 2 месеца.

Анкетьорите посещават домакинствата два пъти в месеца на наблюдение. При посещенията те провеждат подробна беседа с членовете на домакинството, проверяват пълнотата и достоверността на записаните в дневника и картите данни.

Информацията, събрана от домакинствата, се обработва на областно ниво и се агрегира на национално ниво в НСИ.

Основни показатели от наблюдението на домакинските бюджети

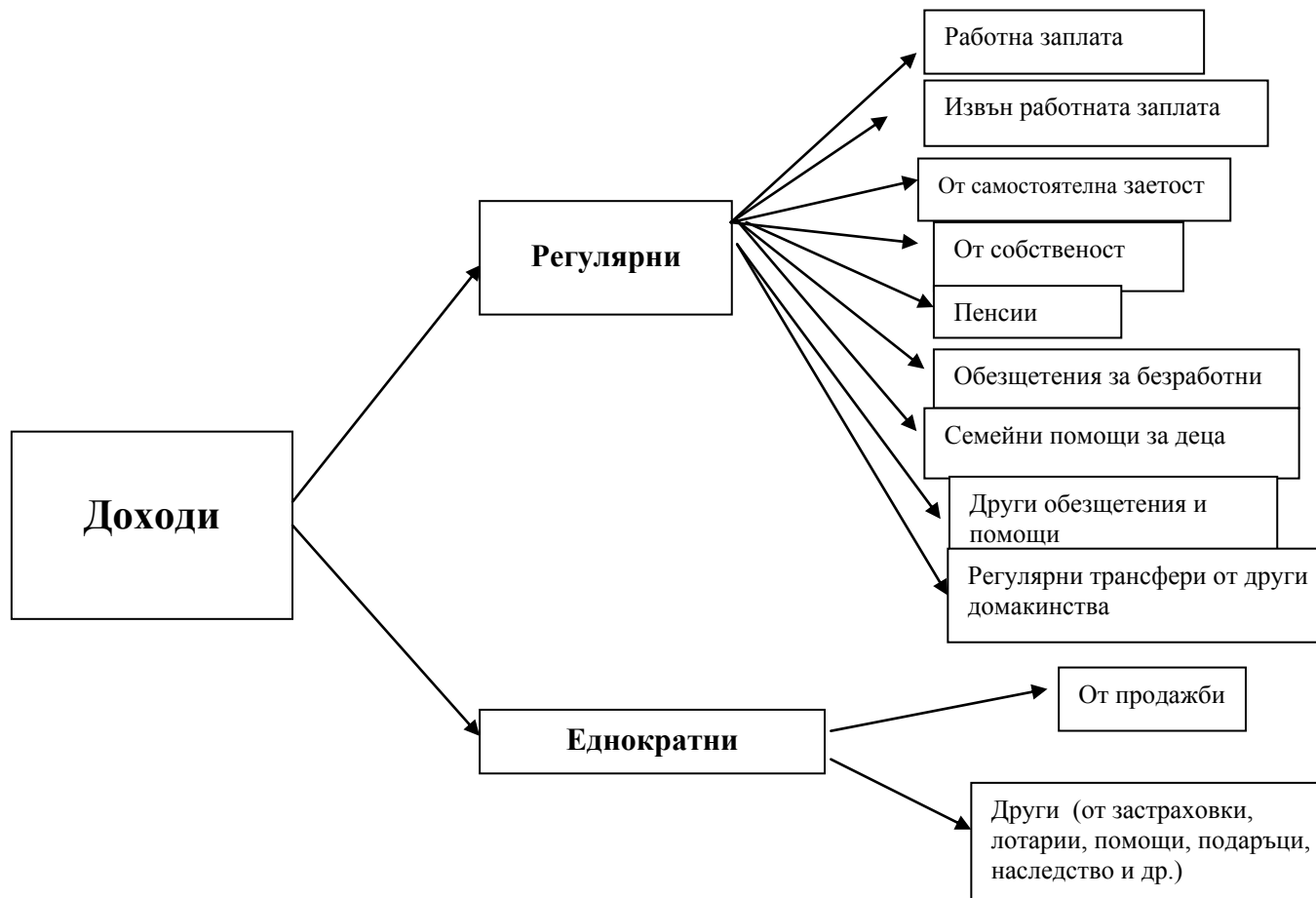
Основните показатели за доходите, разходите и потреблението се оценяват тримесечно и годишно и се представят под формата на средни величини и относителни дялове.

Оценките на показателите се разработват общо за всички домакинства и по различни групи според:

- Местоживеене
- Брой на членовете
- Брой на заетите лица
- Брой на децата под 18 години
- Годишен общ доход на лице
- Децилни групи (по признака "общ доход средно на лице")
- Наличие на пенсионери в домакинството
- Професионален статус на главата на домакинството
- Икономически статус на главата на домакинството

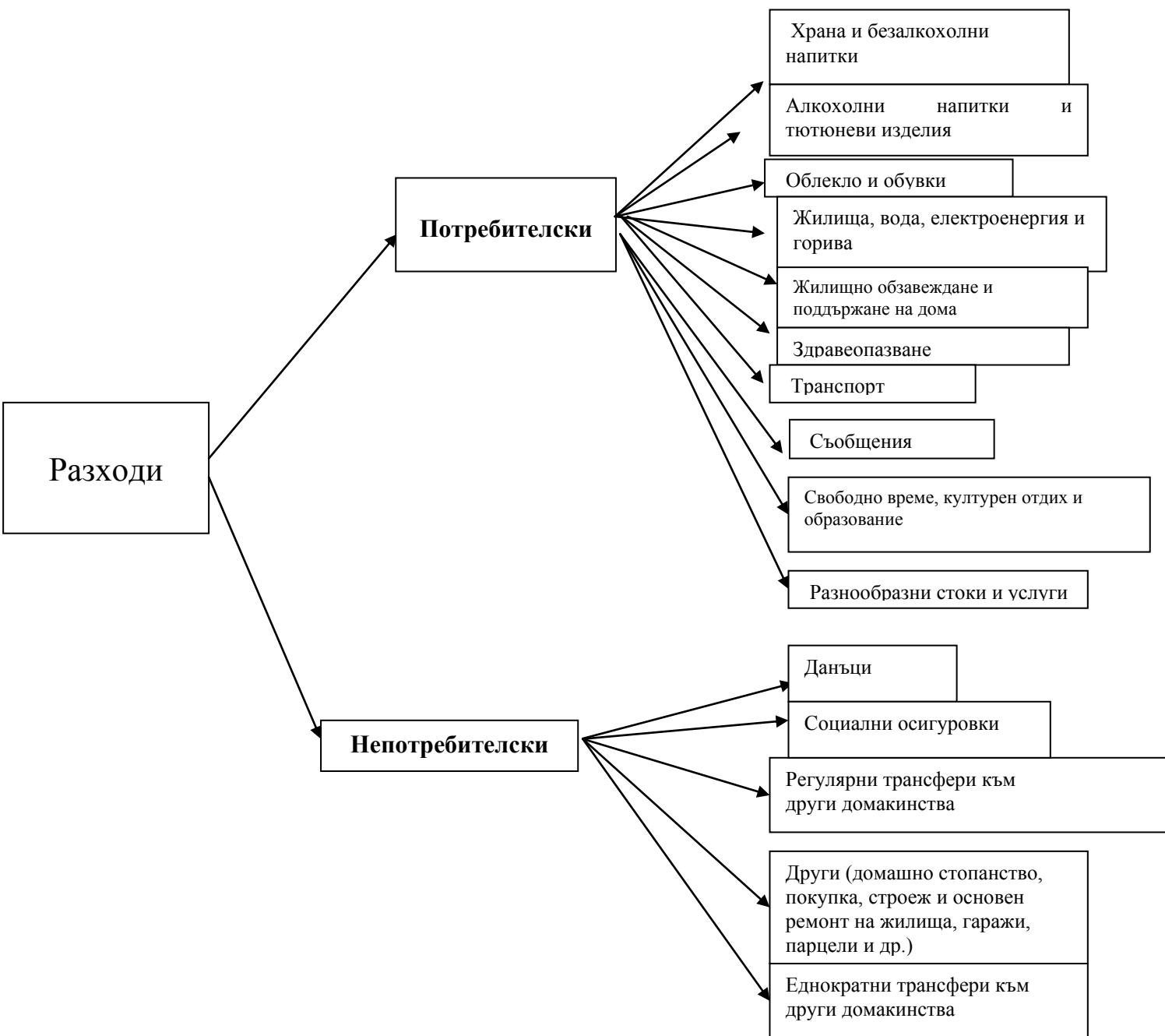
Доходи на домакинствата

Доходите на домакинствата представляват всички приходи на домакинствата и членовете им през периода на участие в наблюдението. Те биват общи и парични. Общият доход включва паричния и остойностените натурални приходи. Доходите се кодират според Класификация на приходите, разработена за нуждите на изследването на домакинските бюджети.

Разходи на домакинствата

Разходите на домакинствата представляват всички средства, изразходвани от домакинствата и техните членове през периода на участие в наблюдението. Разходите биват общи и парични. Общият разход включва паричния и остойностените натурални разходи. Разходите се кодират според Класификация на разходите, разработена за нуждите на изследването на домакинските бюджети и хармонизирана с приетата от Евростат Класификацията на индивидуалното потребление по цели (COICOP).

Потребление на домакинствата

Потреблението на домакинствата представлява количествата консумирани хранителни продукти и напитки при домашни условия и не включва консумацията в заведения за обществено хранене. Показателите за потреблението на храни и напитки се изчисляват с помощта на балансов метод и се представят средно на лице.

Стохастични грешки на показателите

Оценките на показателите от изследването са обременени с известна стохастична грешка, която произтича от извадковия характер на наблюдението. Изчисляването на стохастичните грешки се извършва по метода на взаимнопроникващите се подизвадки.

Разпространение на информацията

Около 45 дни след изтичане на всяко тримесечие НСИ изготвя прессъобщение и публикува на сайта си в интернет (www.nsi.bg) основните данни за съответното тримесечие, а през месец април на текущата година се публикуват окончателни данни за предходната година.

Данни от наблюдението на домакинските бюджети се публикуват в следните издания на НСИ:

- Публикация "Бюджети на домакинствата в Република България" – на български и английски език;
- Публикация "Средни цени и купени количества основни хранителни и нехранителни стоки от домакинствата";
- Общи издания на НСИ:
  - Статистически годишник;
  - Статистически справочник;
  - България – статистическа панорама.

Основните потребители на информацията от наблюдението на домакинските бюджети са: органите на изпълнителната власт на национално и регионално ниво, Народно събрание, Президентство, БНБ, европейски институции и международни организации като: Евростат, Международната организация по труда, Икономическата комисия за Европа при ООН, Международен валутен фонд, УНИЦЕФ и др., научни организации, студенти, граждани.

Източник: Национален Статистически Институт

Лице за контакт:

Петя Манахова

Държавен експерт, отдел „Статистика на условията на живот“

Дирекция „Демографска и социална статистика“

Електронна поща: PManahova@nsi.bg

Тел.: +359 2 9857 612